

CUMHURİYET'İN 80. YILINDA TÜRKİYE'DE MEMLÛK-KIPÇAK TÜRKÇESİ ÇALIŞMALARI*

JALE DEMİRCİ**

Özet: Türkiye'de birçok alanda olduğu gibi Türkoloji alanında da yoğun bilimsel çalışmalar Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile birlikte başlamıştır. Genel Türkoloji çalışmaları içerisinde Memlûk-Kıpçak Türkçesi çalışmalarının durumu da aynıdır. Bu çalışmada, Memlûk-Kıpçak Türkçesi eserleri hakkında kısaca bilgi verilmekte, bu eserler ile ilgili olarak Cumhuriyet'in kuruluşundan 80. yıldönümüne kadar yayınlanmış kitaplarla hazırlanmış yüksek lisans ve doktora tezleri tanıtılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Kıpçak araştırmaları, Memlûk-Kıpçak Edebiyatı, Türk Gramer Araştırmaları, Türk Sözlükçülüğü, Dinî Eserler.

Abstract: As well as the other academic fields, deep Turcology studies begun by the establishment of Turkish Republic. Mamluk-Kipchak Turkish Language studies in the general Turcology researchs are also begun at the same period. In this study, a brief information about the works which was made in Mamluk-Qipchaq Turkish Language will be given. The books, master and PhD. thesis about these works written between the establishment of Turkish Republic and the 80th establishment anniversary will be introduced.

Keywords: Qipchaq Researchs, The Mamluk-Qipchaq Literature, Turkish Grammar Researchs, Turkish Lexicology, Religious Books.

Türk dilinin yayılma alanları incelendiğinde Kıpçak Türkçesinin hem tarihî dönemde hem de günümüzde bu dağılım içerisinde oldukça geniş bir alanı kapsadığı görülmektedir. Orta Asya'nın batısından başlayıp Tuna kıyılarına, kuzeyde Orta İdil bölgesine, güneyde Kırım'a kadar uzanan Deşt-i Kıpçak bölgesi ile yakın doğuda özellikle Mısır ve Suriye'de varlıklarını yüzyıllarca

* Bu yazı A.Ü. DTCF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü tarafından düzenlenen Cumhuriyetin 80. Yılı Kutlama Etkinlikleri çerçevesinde Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumunda (Ankara, 18 Aralık 2003) bildiri olarak sunulmuştur.

** Doç.Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

sürdürmüş olan Kıpçak Türklerinden bugüne gelebilmiş eserler sınırlı sayıdadır.

Bu eserler üzerinde yapılan çalışmalara bakıldığında çalışmaların büyük çoğunluğunun yurt dışında yapıldığı görülmektedir. Bunun sebeplerinden birisi Türkoloji çalışmalarının yurt dışında Türkiye'den daha önce başlamış olmasıdır. Bir diğer sebep eserlerin nüshalarının bir kısmının yurt dışı kütüphanelerinde bulunmasıdır. *Codex Cumanicus* gibi bazı eserler ise batılı ülkelerin araştırmacıları tarafından hem dil tarihlerini hem de din tarihlerini ilgilendiren malzemeleri içerdikleri için çok daha fazla incelenmişlerdir.

Kıpçak sahası eserlerini konuları açısından ele aldığımızda bunların sözlük ve gramerler, fıkıh eserleri, atlarla, okçulukla ilgili eserler ve edebî eserler oldukları görülmektedir. Bu eserler üzerinde Cumhuriyet döneminde Türkiye'de yayınlanmış kitaplar ve üniversitelerde hazırlanmış yüksek lisans ve doktora tezleri şunlardır:

I. SÖZLÜK ve GRAMERLER

I.1 *Kitâbü'l-İdrâk li Lisâni'l-Etrâk*

Arap filolog Ebû Hayyan Muhammed bin Yusuf tarafından Türkçeyi öğretmek amacıyla yazılmış bir sözlük ve gramerdir. Bir Arap dilcisi olan Ebû Hayyan eseri Mısır-Kahire' de 18 Aralık 1312 tarihinde tamamlamıştır. Sözlük ve gramer olmak üzere iki ana kısımdan oluşan eser, sözlük, tasrif (morfoloji) ve nahiv (sentaks) olmak üzere üç konuda toplanmıştır. *Kitâbü'l-İdrâk*'in üç nüshası bulunmaktadır. Bunlardan ilki Bayezid Umumî Kütüphanesi, ikinci nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, üçüncü nüshası ise Kahire'de Dârü'l-Kütüb Kütüphanesindedir.

Kitâbü'l-İdrâk üzerinde Cumhuriyet döneminde Türkiye'de yapılmış çalışmalar:

Ahmet Caferoğlu, *Kitâb al-İdrâk li-lisân al-Atrâk*, İstanbul 1931.

Eser üzerinde ilk bilimsel çalışma İstanbul'da bulunan iki nüshayı karşılaştırmalı olarak ele alıp inceleyen Ahmet Caferoğlu tarafından yapılmıştır. Eseri Türkçeye tercüme eden Caferoğlu bu neşrinde eserin orijinalini de dizdirmiştir.

Veled İzbudak, *El-İdrâk Haşiyesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul 1936.

Çalışmada *Kitâbu'l-İdrâk*'in Ahmet Caferoğlu'nun yayınına alınmamış olan haşiyeleri işlenmiştir.

A. Melek Özyetgin, *Ebu Hayyân, Kitâbu'l-İdrâk li Lisâni'l-Etrâk, Fiil:Tarihî Karşılaştırmalı Bir Sözlük ve Gramer Denemesi*, KÖKSAV: Tengrim Türklük Bilgisi Araştırmaları Dizisi, Ankara 2001.

Özyetgin bu çalışmasında, *Kitâbü'l İdrâk*'in sözlük ve gramer kısımlarındaki fiilleri tarihî ve çağdaş Kıpçak Türk dili alanında karşılaştırmalı olarak incelemiştir.

I.2 *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve 'Acemî ve Muğalî*

Eser, Mısır'da Halil bin Muhammed bin Yusuf el-Konevî adlı Konyalı bir Türk tarafından Araplara Türkçeyi öğretmek için kaleme alınmıştır. 1343'te yazılmış veya istinsah edilmiş olan eserin yazma nüshası Hollanda Leiden Akademi Kütüphanesinde bulunmaktadır. *Tercümân-ı Türkî* kelime çeşitlerine göre düzenlenmiş bir sözlük ve gramerdir. Eserin 63 yapraklık kısmı Arapça-Türkçe sözlük ve gramer, 13 yapraklık kısmı ise Moğolca-Farsça sözlükten oluşmuştur.

Eser üzerinde yapılmış çalışma:

Recep Toparlı, M. Sadi Çögenli, Nevzat H. Yanık, *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Muğalî*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

Leiden nüshasının esas alındığı çalışmada eserin tercümesi yapılmış ve Türkçe söz varlığı Örnekler Dizini'nde verilmiştir. Eserdeki gramer terimleri çevirileriyle birlikte Gramer Terimleri bölümünde sıralanmıştır. Eserin tıpkıbasımı çalışmanın sonuna eklenmiştir.

I.3 *Et-Tuḥfetü'z-Zekiyye fi'l-Lûgati't-Türkiyye*

Kıpçak Türkçesine ait sözlük ve gramerlerden birisidir. Yazarı bilinmeyen eser, bazı kayıtlardan anlaşıldığına göre Mısır'da 829 (1425)' dan önce yazılmış olmalıdır. *Tuḥfetü'z-Zekiyye* gramer ve sözlük olmak üzere 2 kısımdan oluşmuştur. Eserin tek yazma nüshası İstanbul Bayezid Umumi Kütüphanesinde Velüyiddin Efendi bölümündedir.

Eser üzerinde yapılmış çalışma:

Besim Atalay, *Ettuḥfet-üz-Zekiyye fi'l-Lûgat-it-Türkiyye*. İstanbul 1945.

Atalay eserin çevirisini yapmış, dizinini vermiş, çalışmanın sonuna da yazmanın tıpkıbasımını eklemiştir.

I.4 *El-Kavânînü'l-Küllîyye Li-Zabti'l-Lûgati't-Türkiyye*

15. yüzyıl başlarında Arapça olarak yazılmış olan bir Türk dili grameridir. Sözlük bölümü bulunmayan eserin tek nüshası İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Şehit Ali Paşa bölümündedir.

Eser üzerinde yapılmış çalışmalar:

Bilge, Kilisli Rifat, *El-Kavânînü'l-küllîyye li Zabti'l-lûgati't-Türkiyye*, İstanbul 1928.

İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Şehit Ali Paşa bölümünde bulunan nüsha Fuat Köprülü'nün önsözü ile Kilisli Rifat Bilge tarafından orijinal biçimi ile yayınlanmıştır. Metin olduğu gibi verilmiş açıklama gerektiren yerler sayfaların sonundaki dipnotlarda belirtilmiştir.

Recep Toparlı, Sadi Çögenli, Nevzat H. Yanık, *El-Kavânînü'l-Küllîyye li-Zabti'l-Lûgati't-Türkiyye*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Çalışmada eserin tercümesi, Türkçe kelimelerin gramatikal dizini ve metnin tıpkıbasımı yer almaktadır.

I.5 *Ed-Dürretü'l Mudiyye fi'l-Lûgati't-Türkiyye*

14. veya 15. yüzyılda Memlûkler döneminde yazılmış Arapça-Türkçe bir sözlüktür. Eserin tek yazma nüshası Floransa'da Medicae Bibliotheca Laurenziana'dadır.

Eser üzerinde yapılmış çalışmaları:

Recep Toparlı, *Ed-Dürretü'l Mudiyye fi'l-Lûgati't-Türkiyye*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2003.

Çalışma eserin tercümesi, örnekler dizini ve tıpkıbasımdan oluşmaktadır.

II. FIKIH ESERLERİ

II.1 *İrşâdü'l-Mülûk ve's-Selâtn*

Memlûk sahası fıkıh eserleri arasında yer alan *İrşâdü'l-Mülûk*, İskenderiye'de kaleme alınmış bir satır arası tercümesidir. Tek nüshası İstanbul Süleymaniye Kütüphanesinde bulunmaktadır.

Eser üzerinde yapılmış çalışma:

Recep Toparlı, *İrşâdü'l Mülûk ve's-Selâtn*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1992.

Çalışmada eserin transkripsiyonlu metni, dilbilgisi özellikleri ve sözlüğü yer almaktadır.

II.2 *Kitâb-ı Mukaddime-i Ebû 'l-Leysi's-Semerkandî*

Hanefî mezhebinin önde gelen alimlerinden Ebu'l-Leys Semerkandî'nin fıkıh ile ilgili eserinden tercüme edilmiştir. 15. yüzyılda yazıldığı tahmin edilen eserin tek nüshası İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya bölümündedir.

Eser üzerinde yapılmış çalışmalar:

Gönül Berberoğlu, *Kitâb u Mukaddime-i Ebû'l-Leysi's-Semerkandî*, İstanbul 1976, Türkiyat Enstitüsü Tezler Kısmı: 1759.

Recep Toparlı, *Kitâb-ı Mukaddime-i Ebû'l-Leysi's-Semerkandî*, Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum 1989.

II.3 *Kitâb fi'l-fikh*

Fıkıh ile ilgili satır altı tercümelerden birisi olan eser İstanbul Süleymaniye Kütüphanesinde bulunmaktadır.

Eser üzerinde yapılmış çalışma:

Recep Toparlı, *Kitâb fi'l-fikh (Şekil Bilgisi Özellikleri-Örnek Metin)*, Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum 1993.

Çalışmada eserin şekilbilgisi özellikleri verilmiş, son kısımda da orijinal metinden örnekler yer almıştır.

II.4 *Kitâb fi'l-Fıkh bi-Lisâni't-Türkî*

Fetva kitaplarından derlenmiş bir eserdir. Tek nüshası İstanbul Millet Kütüphanesi Feyzullah Efendi Bölümünde bulunmaktadır.

Eser üzerinde yapılmış çalışmalar:

Birgül Çirik, *Kitâb ü Fi'l-Fıkh bi'l-Lisâni't-Türkî*, İstanbul 1961, Türkiyat Enstitüsü Tezler Kısmı: 559.

Şükran Erdem, *Kitab ü fi'l-Fıkh bi'l-Lisani't-Türkî Üzerinde Bir Dil İncelemesi*, İstanbul 1973, Türkiyat Enstitüsü Tezler Kısmı.

Mehmet Emin Ağar, *Kitâb fi'l-Fıkh bi-Lisâni't-Türkî*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1989.

II.5 *Mukaddemetü'l-Gaznevi fi'i-'İbādât (Ziyâ'u'l-Ma'nevî) Tercümesi*

Fıkıh ile ilgili satır arası biçimde tercüme edilmiş olan eser İstanbul'da Süleymaniye Kütüphanesinde bulunmaktadır.

Eser üzerinde yapılmış çalışma:

Jale Talân, *Mukaddemetü'l-Gaznevi fi'i-'İbâdât (Ziyâ'u'l-Ma'nevî) Tercümesi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1987.

II.6 Şerhü'l-Menâr

Tanınmış fıkıh âlimi İmam Nesefî'nin eserinin Memlûk-Kıpçak Türkçesiyle yapılmış şerhidir. Eser, Bursa Orhan Kitaplığında bulunmaktadır.

Eser üzerinde yapılmış çalışma:

Erhan Aydın, *Şerhü'l-Menâr Grameri (Giriş-Gramer-Metin-Bibliyografya)*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1997.

III. OKÇULUKLA VE ATLARLA İLGİLİ ESERLER

III.1 Baytaratü'l-Vâzih

Atlarla ve veterinerlikle ilgili eser Arapçadan tercümedir. 14. yüzyıl sonlarında yazıldığı tahmin edilen *Baytaratü'l-Vâzih*'in İstanbul Topkapı Sarayı Revan Köşkü Kütüphanesi ve Paris Bibliotheque Nationale'de olmak üzere iki nüshası bulunmaktadır.

Eser üzerinde yapılmış çalışmalar:

Mehmet Emin Ağar, *Baytaratü'l-Vâzih (İnceleme-Metin-İndeks)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1986.

Can Özgür, *Baytaratü'l-Vâzih (Metin-İndeks)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1988.

Can Özgür, *Baytaratü'l-Vâzih'in Kıpçak ve Türkmence Yazmalarına Göre Kıpçakçanın Oğuzcalaşması (Türkmenleşmesi Üzerine bir dil araştırması)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1994.

III.2 Münyetü'l-Guzât

Arapçadan Türkçeye tercüme edilen bir binicilik kitabıdır. 14. yüzyılın ikinci yarısında veya 15. yüzyılın birinci yarısında çevrilen eserin tercüme tarihi ve tercüme edeni bilinmemektedir. Eserin tek yazma nüshası İstanbul'da Topkapı Sarayı Kütüphanesi 3. Ahmed bölümündedir.

Eser üzerinde yapılmış çalışma:

Mustafa Uğurlu, *Münyetü'l-Guzât*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.

Çalışmada transkripsiyonlu metin ve gramatikal dizin yer almaktadır.

Yurdağül Oyman, *Münyetü'l-Guzât Üzerinde Bir Dil Tetkiki*, İstanbul 1971, Türkiyat Enstitüsü Tezler Kısmı: 520.

Ferda Toygan, *Münyetü'l-Guzât (transkripsiyonlu metin ve indeks)*, İstanbul 1973, Türkiyat Enstitüsü Tezler Kısmı.

III. 3 *Kitâbü'l-Hayl*

Farsçadan Türkçeye çevrilen atçılık ve veterinerlik ile ilgili bir eserdir. 14. yüzyıl sonu veya 15. yüzyılın başlarında çevrilmiş olan eserin İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi ve Paris Bibliotheque Nationale'de olmak üzere iki nüshası bulunmaktadır.

Eser üzerinde yapılmış çalışmalar:

Yusuf Çotuksöken, *Kitâb fî Riyazati'l-Hayl (Metin-İndeks)*, İstanbul 1970, Türkiyat Enstitüsü Tezler Kısmı: 969.

Kurtuluş Öztopçu, *Kitâb fî Riyazati'l-Hayl'ın Gramer Hususiyetleri*, İstanbul 1971, Türkiyat Enstitüsü Tezler Kısmı: 1080.

Recep Şirin, *Kitâb fî Riyâzâtü'l-Hayl, Kitâb fî 'İlmi'n-Nüşşâb*, Atatürk Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1989.

Can Özgür, *Kitâbü'l-Hayl (Memlûk Kıpçakçası İle Yazılmış İlk Türk At ve Atçılık Eserinin Paris Yazması)*, İstanbul 2002.

Çalışmada transkripsiyonlu metin, dil incelemesi, bugünkü Türkçeye aktarma, gramatikal dizin ve tıpkıbasım yer almaktadır.

III.4 *Kitâb fî- 'ilmi'n-Nüşşâb (Hulâsa)*

Okçuluk ile ilgili olarak Arapça eserlerden derlenerek Türkçeye çevrilmiştir. 14. yüzyılın sonlarında çevrilen eserin İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi ve Paris Bibliotheque Nationale'de olmak üzere iki nüshası bulunmaktadır.

Eser üzerinde yapılmış çalışmalar:

Nureddin Nuri Büngül, *Kitâb fî İlmi'n-Nüşşâb*, Konya 1944.

Recep Şirin, *Kitâb fî Riyâzâtü'l-Hayl, Kitâb fî 'İlmi'n-Nüşşâb*, Atatürk Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1989.

Kurtuluş Öztopçu, *Kitâb fî- 'ilm an-Nuşşâb, Memlûk Kıpçakçasıyla 14. y.y.'da Yazılmış Bir Okçuluk Kitabı*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 34, İstanbul 2002.

Transkripsiyonlu metin, dil özellikleri, bugünkü Türkçeye aktarma, sözlük ve tıpkıbasımın yer aldığı çalışma İngilizce ve Türkçe olarak yayınlanmıştır.

H. İbrahim Delice, *Hulasa Okçuluk ve Atçılık, Hüseyin b. Ahmet el-Erzurumî*, İstanbul 2003.

Çalışmada transkripsiyonlu metin, dil özellikleri, bugünkü Türkçeye aktarma ve dizin yer almaktadır.

IV. EDEBÎ ESER

IV.1 *Gülîstan Tercümesi (Kitâb Gülîstân bi't-Türkî)*

Sadi'nin *Gülîstan* adlı eserinin Kıpçak Türkçesine çevirisidir. Seyf-i Serayi tarafından tercüme edilen eserin tek yazma nüshası Hollanda-Leiden İlimler Akademisi Kütüphanesindedir.

Eser üzerinde yapılmış çalışmalar:

Feridun Nafiz Uzluk, *Gülîstan Tercümesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1954.

Çalışma, Feridun Nafiz Uzluk'un önsözü ile tıpkıbasımdan oluşmaktadır.

Ali Fehmi Karamanlıoğlu, *Gülîstan Tercümesi (Kitâb Gülîstân bi't-Türkî)*, İstanbul 1978.

Çalışma transkripsiyonlu metin ve gramatikal dizinden oluşmaktadır.

Ali Fehmi Karamanlıoğlu, *Gülîstan Tercümesi (Kitâb Gülîstân bi't-Türkî)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1989.

Çalışma, transkripsiyonlu metin, gramatikal dizin, eserin dil özellikleri ve tıpkıbasımdan oluşmaktadır.

V. KIPÇAK TÜRKÇESİ ÜZERİNDE YAPILAN GENEL ÇALIŞMALAR

Ali Fehmi Karamanlıoğlu, *Kıpçak Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994.

Recep Toparlı, Vural, Hanifi, *Kıpçak Türkçesi*, Sivas 2000.

Ahmet Gökbel, *Kıpçak Türkleri*, İstanbul 2000.

Recep Toparlı, Vural, H., Karaatlı, R., *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2003.

Mustafa Safran, *Yaşadıkları Sahalarda Yazılan Lugatlara Göre Kuman/Kıpçak'larda Siyasî, İktisadî, Sosyal ve Kültürel Yaşayış*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1993.

Cumhuriyet döneminde Türkiye'de Memlûk-Kıpçak Türkçesi üzerinde yapılmış çalışmaların sayısının çok da fazla olmadığı dikkati çekmektedir. Bugün Türkiye'de bulunan kütüphanelerin eski yazma katalogları tam olarak yapılmış ve alan uzmanlarının istifadesine sunulmuş değildir. Kütüphanelerde bulunan yazma eserlerin dil incelemelerinin ayrıntılı biçimde ortaya konmamış olması, özellikle Eski Anadolu Türkçesinin karışık dil özelliği gösteren eserleri ile karıştırılan bu saha eserlerinin ortaya çıkmasını engellemektedir. Bu sebeplerin ortadan kaldırılması hâlinde ülkemizde Memlûk-Kıpçak Türkçesi ile ilgili kaynaklar ve üzerinde yapılacak çalışmalar sayıca artacaktır.

Kaynaklar

- Ağar, Mehmet Emin, *Baytaratü'l-Vâzih (İnceleme-Metin-İndeks)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1986.
- , *Kitâb fi'l-Fıkh bi-Lisâni't-Türkî*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1989.
- Atalay, Besim, *Ettuhfet-üz-Zekiyye fil-Lûgat-it-Türkiyye*, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul 1945.
- Aydın, Erhan, *Şerhü'l-Menâr Grameri (Giriş-Gramer-Metin-Bibliyografya)*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1997.
- Bilge, Kilisli Rifat, *El-Kavaninü'l-külliyeye li Zabti'l-lûgati't-Türkiyye*, İstanbul 1928.
- Berberoğlu, Gönül, *Kitab u Mukaddime-i Ebu'l-Leysi's-Semerkandî*, İstanbul 1976, Türkiyat Enstitüsü Tezler Kısmı: 1759.
- Büngül, Nureddin Nuri, *Kitâb fi İlmi'n-Nüşşâb*, Konya 1944.
- Caferoğlu, Ahmet, *Kitâb al-İdrâk li-lisân al-Atrâk*, İstanbul 1931.
- , *Türk Dili Tarihi*, İstanbul 1984.
- Çirik, Birgül, *Kitâb ü Fi'l-Fıkh bi'l-Lisâni't-Türkî*, İstanbul 1961, Türkiyat Enstitüsü Tezler Kısmı: 559.
- Çotuksöken, Yusuf, *Kitâb fi Riyazati'l-Hayl (Metin-İndeks)*, İstanbul 1970, Türkiyat Enstitüsü Tezler Kısmı: 969.
- Delice, H. İbrahim, *Hulasa, Okçuluk ve Atçılık, Hüseyin b. Ahmed el-Erzurumî*, Kitabevi, İstanbul 2003.

- Ercilasun, Ahmet B., *Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.
- Erdem, Şükran, *Kitab ü fi'l-Fıkh bi'l-Lisani't-Türkî Üzerinde Bir Dil İncelemesi*, İstanbul 1973, Türkiyat Enstitüsü Tezler Kısmı.
- Gökbel, Ahmet, *Kıpçak Türkleri*, İstanbul 2000.
- Karamanlıoğlu, Ali Fehmi, *Gülistan Tercümesi (Kitâb Gülistân bi't-Türkî)*, İstanbul 1978.
- , *Gülistan Tercümesi, Seyf-i Sarayî (Kitâb Gülistân bi't-Türkî)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1989.
- , *Kıpçak Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994.
- Oyman, Yurdagül, *Münyetü'l-Guzat Üzerinde Bir Dil Tetkiki*, İstanbul 1971, Türkiyat Enstitüsü Tezler Kısmı: 520.
- Özgür, Can, *Baytaratü'l-Vâzih (Metin-İndeks)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1988.
- , *Kitâbü'l-Hayl (Memlûk Kıpçakçası İle Yazılmış İlk Türk At ve Atçılık Eserinin Paris Yazması)*, İstanbul 2003.
- , *Baytaratü'l-Vazih'in Kıpçak ve Türkmençe Yazmalarına Göre Kıpçakçanın Oğuzcalaşması (Türkmençeleşmesi Üzerine bir dil araştırması)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1994.
- Öztopçu, Kurtuluş, *Kitâb fi-'ilm an-Nuşşâb, Memlûk Kıpçakçasıyla 14. y.y.'da Yazılmış Bir Okçuluk Kitabı*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, İstanbul 2002.
- Öztopçu, Kurtuluş, *Kitâb fi Riyazati'l-Hayl'in Gramer Hususiyetleri*, İstanbul 1971, Türkiyat Enstitüsü Tezler Kısmı: 1080.
- Özyetgin, A. Melek, *Ebû Hâyyân, Kitâbu'l-İdrâk li Lisâni'l-Etrâk, Fîil:Tarihî Karşılaştırmalı Bir Sözlük ve Gramer Denemesi*, Köksav: Tengrim Türklük Bilgisi Araştırmaları Dizisi, Ankara 2001.
- Safran, Mustafa, *Yaşadıkları Sahalarda Yazılan Lugatlara Göre Kuman/Kıpçak'larda Siyasî, İktisadî, Sosyal ve Kültürel Yaşayış*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1993.
- Şirin Recep, *Kitâb fi Riyâzâtü'l-Hayl, Kitâb fi 'İlmi'n-Nuşşâb*, Atatürk Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1989.
- Talân, Jale, *Mukaddemetü'l-Gaznevi fi'i-'İbâdât (Ziyâ'u'l-Ma'nevî) Tercümesi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1987.

- Toparlı, Recep, *Ed-Dürretü'l Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara 2003
- , *Kitâb fi-l-fikh (Şekil Bilgisi Özellikleri-Örnek Metin)*, Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum 1993.
- , *Kitâb-ı Mukaddime-i Ebû'l-Leysi's-Semerkandî*, Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum 1989.
- , *İrşâdü'l Mülûk ve's-Selâtin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1992.
- Toparlı, R., Çögenli, M. S., Yanık, N.H., *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000.
- , *El-Kavâninü'l-Külliyeye li-Zabtî'l-Lugati't-Türkiyye*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- Toparlı, R., Vural, H., *Kıpçak Türkçesi*, Sivas 2000.
- Toparlı, R. Vural, H., Karaatlı, R., *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2003.
- Toygan, Ferda, *Münyetü'l-Guzat (transkripsiyonlu metin ve indeks)*, İstanbul 1973, Türkiyat Enstitüsü Tezler Kısmı.
- Uğurlu, Mustafa, *Münyetü'l-Guzât*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.
- Uzluk, Feridun Nafiz, *Gülistan Tercümesi*, Ankara 1954.

